

Ања Вулић

Државни архив Србије

ОСВРТ НА КАТАЛОГ КУЛТУРА СРБА У САРАЈЕВУ 1468–1941 И ИСТОИМЕНУ ИЗЛОЖБУ У ИСТОЧНОМ САРАЈЕВУ

DOI 10.5937/kultura2587055V

УДК 930.85(=163.41)(497.15)"1468/1941"

069.538:930.85(=163.41)

316.752(=163.41)

прегледни рад

Датум пријема: 08. 5. 2025.

Датум прихватања: 10. 7. 2025.

Сажетак: Након више од две године ојсежних истраживања, изложба „Култура Срба у Сарајеву 1468–1941” аутора Јелице Рељић, др Миљане Мајић, др Владимира Радовановића и Александра Марковића и истоимени студијски каталог приређивача Јелице Рељић и др Мирослава Перишића у издању Државног архива Србије и Архива Босне и Херцеговине, уледали су светлости дана. У тексту је даћа дејална анализа изложбене поставке која је 20. фебруара 2025. године оворена у Административном центру Владе Републике Српске у Источном Сарајеву. У иичекивању оиварања изложбе у Београду, даћ је и осврт на каталог, његову форму и садржину и значај самог пројекта. У уводном делу, говори се о стравешкој визији Државног архива Србије на сређивању и заштити архивске грађе српског порекла ван граница Србије. Кроз анализирање часног става о архивима као „зашвореним” усанавама, намеће се закључак да заааах архива није само да заштити архивску грађу, већ да је учини и достуупном јавности, из чега произилази мишљење да је публиковање архивске грађе највиши вид заштите. Пажљиво анализирајући „Реч приређивача” каталога „Култура Срба у Сарајеву 1468–1941”, долази се до одговора на питање одакле идеја да се крене у рад на овом, тематски и обимом изазовном пројекту, али и до сазнања са каквим су се препрекама и новим сазнањима приређивачи и аутори текстових суочили током процеса рада и како су се, првобитно планирана архивска истраживања, проширила на истраживање целокупне историје и културе Срба у Сарајеву. По том се дејално оисује изложбена поставка и анализирају се одабрани делови, уз уредно читање каталога. На самом крају текста, даћ је осврт на значај изложбе и каталога за културну и научну јавност, али и за целокупно српско културно наслеђе узимајући у обзир да они представљају доказ о грађању народа на једном историјском обухватајући период две скоро пете векова.

Кључне речи: Државни архив Србије, Архив Босне и Херцеговине, изложба, каталог, култура, Срби, Сарајево

Државни архив Србије централна је и матична установа заштите архивске грађе и документарног материјала¹. Осим заштите архивске грађе и документарног материјала насталих у раду органа, установа и организација Републике Србије, задатак је и заштита архивске грађе значајне за историју Србије и српског народа². Чување архивске грађе, као основни, али истовремено и највиши циљ сваке архивске установе, стожер је очувања националног, историјског, политичког, културног и друштвеног идентитета једног народа. Сваки документ похрањен у архиву отргнут је од заборавља.

Важно је схватити да заштита не подразумева „само” архивистичку обраду докумената, иако је то, несумњиво, изузетно важан део посла. Заштита архивске грађе обухвата и њено стручно и научно истраживање, пажљиво проучавање и представљање јавности³.

Део стратешке визије Државног архива Србије, која се већ више од деценију и по успешно и континуирано спроводи, представља сређивање и заштиту архивске грађе српског порекла ван граница Србије. Послови на евидентирању, заштити, сређивању и обради изван Србије отпочели су још седамдесетих година 20. века, да би се, потписивањем споразума о сарадњи са Српском православном црквеном општином у Трсту, 2008. године, потом Српском православном црквеном општином у Бечу, Епархијом захумско-херцеговачком и приморском и Српском православном црквеном општином у Дубровнику, 2010. године и радом на сређивању архивске грађе Српске православне црквене општине у Лондону од 2017. године, они интензивирали⁴. Стручњацима Државног архива Србије олакшан је приступ архивској грађи и самим тим омогућен адекватнији рад на њој. Резултати преданог, обимом и темом готово непрегледног посла на сређивању и заштити архивске грађе српских црквених православних општина у Дубровнику и Трсту, јавности су представљени студијским изложбама и пратећим каталозима „Култура Срба у Дубровнику 1790–2010” 2012. и „Култура Срба у Трсту 1751–1914” 2016. године. Изузетна посећеност двеју изложби, позитивна реакција стручне и научне јавности, публике, као и распродати тиражи каталога, показали су да је српској култури и науци овакав вид представљања архивске грађе био потребан.

Архивске установе и архивска делатност дуго су се, стереотипно, поистовећивале са својеврсном „затвореношћу”. Архиви нису музеји, немају сталне изло-

1 Исаиловић, Б., Митровић, М. и Шкодрић, Љ. (2019) *Архив Србије 1898–2018. Историја институције*, Београд, Државни архив Србије, стр. 331.

2 Закон о архивској грађи и архивској делатности („Службени гласник РС”, бр. 6/2020) члан 50. став 1.

3 Рељић, Ј. и Перишић, М. Реч приређивача у *Култура Срба у Сарајеву 1468–1941*, приредили Рељић, Ј. и Перишић, М. (2025), Београд, Источно Сарајево: Државни архив Србије, Архив Босне и Херцеговине, стр. 9.

4 Заштита архивске грађе српског порекла ван граница Србије у *Архив Србије њоводом 120 година од оснивања*, приредили Перишић, М. и Шкодрић, Љ. (2018), Београд, Државни архив Србије.

жбене поставке, документ често не привлачи публику на начин на који то може учинити друго, наоко узбудљивије уметничко дело. Ипак, последњих деценија, архивским радницима постало је јасно да су они ти који треба да учине видљивим архиве и архивску делатност. Управо су јачање те врсте свести, препознавање и неговање култа документа, и готово аксиоматски став да публикување архивске грађе представља њен највиши вид заштите, скинули са архива вео затворености, неприступачности и својеврсне мистичности, а култури и науци подарили значајна дела која су, несумњиво, полазне тачке за многа даља научна истраживања.

Након Дубровника и Трста, важних центара за српски народ ван Србије, у Државном архиву Србије родила се идеја да се пажња и истраживачки рад усмере и на културу Срба у Сарајеву. Управо на иницијативу директора Државног архива Србије, 2022. године потписан је Протокол о сарадњи са Архивом Босне и Херцеговине и отпочело се са радом на студијској изложби и каталогу „Култура Срба у Сарајеву 1468–1941”. Важно је нагласити да је, током рада на изложбама и каталогима о култури Срба у Дубровнику и Трсту, Државни архив Србије имао подршку српских православних црквених општина у тим градовима, док је, приликом рада на истраживању културе Срба у Сарајеву, важан удео у свему имала Митрополија дабробосанска.

Имајући у виду граничне године изложбе и каталога „Култура Срба у Сарајеву 1468–1941”, односно узимајући у обзир да је обухваћен период дуг скоро пет векова, јасно је да се ради о монументалном делу, коме је претходио исцрпан истраживачки рад. Након више од две године, рад бројних стручњака из Сарајева и Београда резултирао је богато илустрованим каталогом „Култура Срба у Сарајеву 1468–1941” на 516 страница, приређивача Јелице Рељић и др Мирослава Перишића. Аутори текстова су: проф. др Драга Мاستиловић, Ениса Аломеровић Хубанић, протојереј-ставрофор проф. др Дарко Ђого, др Мирослав Перишић, проф. др Далибор Петровић, др Радован Пилиповић, Борис Баца, мр Борјан Митровић, протојереј-ставрофор проф. др Ненад Тупеша, проф. др Саша Шољевић, протојереј мр Немања Ђуреиновић, Јелица Рељић, проф. др Владан Бартула, мр Бранко Пјевић, др Предраг Ђоковић, мр Сандра Ивановић, мр Ивана Куљанин, проф. др Бојана Ласица, мр Данијела Мрда, Сандра Билетић, проф. др Раде Симиновић, протојереј-ставрофор др Ранко Билинац.

Како сами приређивачи наводе, читав истраживачки процес, након увида у обим и степен очуваности српског културног наслеђа у Сарајеву, променио је свој примарни ток. Архивска истраживања, природно су се проширила на истраживање целокупне историје и културе Срба у Сарајеву⁵. Управо у том контексту треба посматрати термин „култура” када говоримо о каталогу и изложби „Култура Срба у Сарајеву 1468–1941”. Култура се посматра социолошки, као начин живота и низ обичаја и веровања одређене групе људи на одређеном простору и у одређеном временском периоду. Обухвата све оно што је настало свакодневним дељењем Срба

5 Рељић, Ј. и Перишић, М. нав. дело, стр. 9.

у Сарајеву. Уједно расветљава који су политички, друштвени, економски, културни и религијски феномени утицали на начин живота. Имајући у виду изузетно дуг временски период који су обухватила истраживања, јасно је да су се прилике и историјски контексти мењали, и да су се сходно томе мењали и начин живота и навике. Управо на томе и почива највећи изазов с којим су се приређивачи каталога и аутори изложбе и студијских текстова суочили – представити континуитет постојања и делања једног народа на једном простору. Приређивачи и аутори су се определили за хронолошки оквир теме. За почетну годину одабрана је 1468. година, када је настао први турски попис становништва. Каталог и изложба завршавају се 1941. годином у којој је за Сарајево почео Други светски рат.

Како сами приређивачи каталога, Јелица Рељић и др Мирослав Перишић, наводе, истраживања архивског, музејског и библиотечког материјала довела су их до обиља материјалних и писаних извора, стога су каталог и изложбу пратила „тешка одрицања”⁶ од значајног дела вредног културно-историјског наслеђа.

Изложба „Култура Срба у Сарајеву 1468–1941” отворена је 20. фебруара 2025. године у Административном центру Владе Републике Српске у Источном Сарајеву. Током текуће године, изложба ће се наћи и пред београдском публиком. Аутори изложбене поставке, Јелица Рељић, др Миљана Матић, др Владимир Радовановић и Александар Марковић дочарали су политички, економски, културни, религијски и друштвени живот Срба у Сарајеву кроз готово пет векова, користећи најрелевантније историјске изворе – материјалне и писане. Оно што сваком посетиоцу изложбене поставке одмах постаје јасно јесте да ће му за детаљно обилажење бити потребно времена. Узимајући у обзир немали број изложених експоната, назив изложбе „Култура Срба у Сарајеву 1468–1941” није ни најмање претенциозан. Пажљивим одабиром, јавности је представљено оно што је чинило окосницу живота Срба у Сарајеву кроз векове. У самом центру изложбене поставке, посетиоци су могли да виде икону Пресвете Богородице Одигитрије, познату још и као „Богородица Сарајевска”, итали-критски рад из 16. века⁷. Одмах до ње, нашла се икона Георгија Клондзаса „Литургија праведних и паклене муке грешних” с краја 16. или почетка 17. века⁸. У оквиру изложбене поставке своје место су нашли и радови мајстора Радула – иконе Светог Киријака Отшелника из 1649. године, Светих апостола Вартоломеја и Јакова из 1675–1676. године и Светог Саве Освећеног и мученице Варваре, икона грчког јереја Антонија Паргаса Свети Алимпије Столпник из 1757. године, венецијанска икона Светог Јована Претече из 18. века, икона Николе Рица Деисис – Мољење која датира из половине 15. века, икона Господа Исуса Христа настала у Венецији, икона Света

⁶ Исто, стр. 9.

⁷ Ђуреиновић, Н. Музеј Старе цркве у *Култура Срба у Сарајеву 1468–1941*, приредили Рељић, Ј. и Перишић, М. (2025), Београд, Источно Сарајево: Државни архив Србије, Архив Босне и Херцеговине, стр. 238.

⁸ Исто, стр. 249.

Катарина из четврте деценије 17. века, Свети Никола Андрије Раичевића из 1641. године. Све изложене иконе чувају се у Музеју Старе цркве у Сарајеву који броји преко 100 сачуваних икона⁹.

Посетиоци су имали прилике да виде и неке од најзначајнијих српских средњовековних књижевних и црквених споменика у Сарајеву. Изложен је сарајевски препис Законоправила Светог Саве из 14. века, који поред иловичког и рашког преписа, спада у најстарије од укупно 11 који су до данас сачувани¹⁰. Своје место на поставци нашли су и такозвано „Силоаново четворојеванђеље” с краја 14. века и Синтагма Матије Властара из 16. века.

Једно до другог, изложени су и Грамата руског цара Петра Великог из 1735. године и Ферман султана Мустафе II из 1781. године.

Поставку је чинило и мноштво предмета из Ризнице Старе цркве. Између осталог, изложени су штап митрополита Саве Косановића, архиепископске инсигније митрополита Петра, крстови, путири, посуде за причест, заветни дарови.

Изложене предмете из Ризнице Старе цркве прате документа груписана у тематске целине, која се, највећим делом, чувају у фондовима и збиркама Државног архива Србије и Архива Босне и Херцеговине. И каталог и изложба подељени су на пет већих целина. Кроз историју, веру и уметност, институције и друштва, породице и појединце и периодику и рукописе расветљене су и дочаране најважније прилике, установе, догађаји, личности и феномени који су сачињавали околницу српског народа у Сарајеву. Дат је исцрпан преглед историје Срба од пада Босне под османску власт до 1941. године. Представљен је развој града Сарајева, демографске прилике, статус Срба под османском влашћу, промене које је носило са собом слабљење Османског царства, однос сарајевских Срба према Русији као великој православној сили, уплив такозваних Великих сила у прилике на Балкану, аустријско окупирање, а потом анектирање Босне, однос према Краљевини Србији и са Краљевином Србијом, затим чувени Сарајевски атентат, Први светски рат и период између два рата.

Важан сегмент изложбе и каталога представља приказ духовности Срба у Сарајеву. На који начин је она доживљавана, како се манифестовала и колико је сама по себи била важна за очување осећаја верског и националног идентитета у временима под туђинском влашћу. Детаљно су обрађене духовне везе Срба у Трсту са Србима у Сарајеву. Уочљиво је да је испољавање духовности Срба ван Србије у великој мери бивало одређено политичким факторима и односом званичне власти државе у којој су живели према њима. Ипак, уз све природне разлике, борба за испољавање своје вероисповести свима је у сржи била иста, као и свест о томе да је чување сопствене вере, празника, језика, обичаја и њихово преношење на потомке, једини начин да се сачува сопствени идентитет.

⁹ Исто, стр. 230.

¹⁰ Бартула, В. *Српски средњовековни књижевни и црквени споменици у Сарајеву*, приредили Рељић, Ј. и Перишић, М. стр. 291.

Значајан део посвећен је и Митрополији дабробосанској. Почевши од њеног оснивања 1220. године и првог седишта у манастиру Светог Николе у области Дабар, на самом западу средњовековне српске државе Немањина, њена судбина сродна је историји српског православног народа у целини¹¹. Кроз векове, суочена је са деловањем богумила, падом средњовековне Босне под турску власт, честим променама седишта, разарањима, митрополитима које је, након укидања Пећке патријаршије 1766. године, постављао Цариградски патријарх, а који су држали службу на страном језику и нису имали много слуха за потребе Срба у Сарајеву¹², са директним мешањем Аустроугарске у избор митрополита, Конвенцијом потписаном 1880. године којом су укинута аутономна права српских црквено-школских општина у Босни¹³, као и страдањем митрополита Петра Зимоњића у логору Керестинец код Самобора 1941. године. Извесно је да су целокупно постојање и делање Митрополије дабробосанске обележиле тешке, нестабилне и ретко повољне околности. Ипак, упркос свим притисцима, она је опстајала, и опстаје, до данашњих дана. На изложби су своје место нашли и портрети пет митрополита из Палате Митрополије дабробосанске у Сарајеву: Саве Косановића (1881–1885), Георгија Николајевића (1886–1896), Николаја Мандића (1896–1907), Евгенија Летице (1907–1920) и Петра Зимоњића (1920–1941).

Изложба детаљно представља историјат и важност најзначајнијих сакралних објеката Срба у Сарајеву – цркву Светих архангела Михаила и Гаврила, познату и као „Стара црква” у Сарајеву, која се одржала и која је одржала религијску свест српског народа у Сарајеву кроз векове под турском влашћу и Саборну цркву у Сарајеву, далеко новију, освештану 2. августа 1872. године¹⁴.

Поред историје и духовности, изложба и каталог једнако обухватају и друштвене, економске и културне сегменте. Захваљујући изворима – писаним и материјалним – било је могуће што веродостојније реконструирати традиционалну културу Сарајева и његове околине, обичаје, навике, одећу, послове и занате, грађански живот и живот на селу и његове суштинске разлике. Потом, посвећена је пажња и музици кроз векове, како црквеној, тако и световној. Прати се развој доживљаја музике, од готово интимног, везаног за олакшавање свакодневних послова и забављање у часовима доколице, често забрањиваног у време османске власти, до модернијег, ученијег приступа који наступа продором средњоевропских музич-

11 Петровић, Д. Митрополија дабробосанска од настанка до 1878. у: *Култура Срба у Сарајеву 1468–1941*, приредили Рељић, Ј. и Перишић, М. (2025), Београд, Источно Сарајево: Државни архив Србије, Архив Босне и Херцеговине, стр. 133.

12 Исто, стр. 140, 141.

13 Шољевић, С. Црквени живот у Сарајеву 1878–1941. у: *Култура Срба у Сарајеву 1468–1941*, приредили Рељић, Ј. и Перишић, М. (2025), Београд, Источно Сарајево: Државни архив Србије, Архив Босне и Херцеговине, стр. 211.

14 Пилиповић, Р. Саборна црква у Сарајеву: Храм Рођења Пресвете Богородице у: *Култура Срба у Сарајеву 1468–1941*, приредили Рељић, Ј. и Перишић, М. (2025), Београд, Источно Сарајево: Државни архив Србије, Архив Босне и Херцеговине, стр. 165.

ких тенденција, по аустроугарској окупацији. Интересантан је податак да се прво јавно играње кола у Сарајеву догодило 1868. године на Цвети¹⁵. Управо у овом чину недвосмислено се читава слабост Османског царства. Оно је већ „болесник на Босфору” и изложено је притисцима хришћанских сила да попусти притисак према хришћанском живљу на просторима под њиховом влашћу. Оно што је вековима било забрањивано и незамисливо, а за Србе у Сарајеву и околини практиковано тајно, сада се одиграва јавно.

Зенит музичког организовања јесте оснивање Православног црквеног српског пјевачког друштва „Слога” 1888. године. Званично име, које носи и данас, од 1906. године, јесте Српско пјевачко друштво „Слога”. За сарајевске Србе, „Слога” није била само певачко друштво. Поред својих инструменталних и глумачких секција, она је била и остала симбол талента, уметности, али и описмењавања и слободне политичке мисли и деловања¹⁶. Управо је „Слогин” хор увеличао отварање ове изложбе.

Сличну судбину као музика, делили су и сликарство и архитектура. Све до 19. века, сва визуелна уметност била је сакрална. Њен центар несумњиво је била православна црква. Половина 19. века и очигледне промене политичких околности доносе снажан продор грађанске уметности. Важно је нагласити да та нова, у сваком смислу секуларнија уметност, није губила везу са духовним кореном¹⁷. Пун замах школовани српски сликари са простора Босне и Херцеговине доживљавају у међуратном периоду, али било би погрешно не навести и неколицину која је стварала почетком 20. века. Изложбену поставку пратила је видео-презентација на којој су приказана најзначајнија дела српског сликарства у Босни и Херцеговини.

Пажњу приређивача каталога и аутора изложбе закупили су српске институције и друштва у Сарајеву. Јасно је да ниједан народ ван своје матице не може да опстане без школа на своме језику. Однос према српским школама мењао се кроз векове. Од конфесионалних у време османске власти, конфесионалних и интерконфесионалних под аустроугарским властима, насилног затварања свих српских школа после 28. јуна 1914. године¹⁸, до међуратног периода и доношења Закона о званичном језику и писму, којим су, 1918. године, за званичан језик у школама проглашени српски и хрватски, а од 1921. године српскохрватски¹⁹. Управо на при-

15 Ђоковић, П. и Ивановић, С. Музика Срба у Сарајеву до Другог свјетског рата у: *Култура Срба у Сарајеву 1468–1941*, приредили Рељић, Ј. и Перишић, М. (2025), Београд, Источно Сарајево: Државни архив Србије, Архив Босне и Херцеговине, стр. 323.

16 Исто, стр. 327.

17 Митровић, Б. Преглед ликовне умјетности и градитељства православних Срба у Сарајеву од времена османске управе до 1941. у: *Култура Срба у Сарајеву 1468–1941*, приредили Рељић, Ј. и Перишић, М. стр. 335.

18 Куљанин, И. Развој школства у Сарајеву од турске владавине до 1941. године у: *Култура Срба у Сарајеву 1468–1941*, приредили Рељић, Ј. и Перишић, М. (2025), Београд, Источно Сарајево: Државни архив Србије, Архив Босне и Херцеговине, стр. 357.

19 Исто, стр. 358.

меру школа, једнако колико и на примеру цркве, јасно се уочава континуитет, уз све потешкоће. Поред школа, дат је детаљан преглед српских библиотека у Сарајеву, потом просветних, културних и добротворних друштава.

Доказ да Срби нису само живели на простору Сарајева кроз векове, већ да су својим деловањем у свим сферама друштва значајним делом исцртали културну мапу града Сарајева, пред посетиоцима изложбе нашао се у виду исцрпног приказа позоришне, драмске и филмске уметности.

По узору на изложбе претходнице „Култура Срба у Дубровнику 1790–2010“, „Култура Срба у Трсту 1751–1914“, и „Култура Срба у Сарајеву 1468–1941“ садржи део посвећен заслужним породицама које су живеле, делале и стварале, а неретко и нестајале на простору Сарајева. Тако је публици дата прилика да се детаљно упозна са историјатом породица: Деспић, Јефтановић, Бесаровић, Јелић, Цековић и Калуђерчић. Осим породица, своје место на поставци нашли су и неки од бројних заслужних појединаца, попут: Симе Милутиновића Сарајлије, Јована Кршића, Јова и Стаке Бокоњић, прве жене лекара у Босни и Херцеговини²⁰. Засебан део заузима и детаљан преглед српске периодике у Сарајеву.

Место на изложби нашла је и фотографија капеле Видовданских хероја на гробљу у Кошеву и натписа на њој. Реченица: „Благо ономе ко довијек живи, имао се рашта и родити“, надвија се изнад крста. Подно крста исписана је синтагма „Видовдански хероји“, испод које, у три одвојена реда, стоје следећа имена: Недељко Чабриновић, Вељко Чубриловић, Неђо Керовић, Гаврило Принцип, Данило Илић, Михајло Мишко Јовановић, Јаков Миловић, Богдан Жерајић, Трифко Грабеж, Митар Керовић и Марко Перин²¹.

Изложба и каталог „Култура Срба у Сарајеву 1468–1941“ у формалном смислу настављају необично правило успостављено са претходне две изложбе и њиховим пратећим каталозима – каталог изложбе је интегрално, засебно дело, које се у потпуности може посматрати независно од изложбе. На његовој изради учествовали су стручњаци из Сарајева и Београда, сваки текст садржи критички апарат и може послужити као полазна основа или референца бројним стручним и научним радовима у будућности. Пред ауторе изложбе и приређиваче каталога „Култура Срба у Сарајеву 1468–1941“ стављен је врло изазован и важан задатак. Неопозива је чињеница да су претходна два каталога, иако темом, количином материјала и квалитетом текстова већ завредила статус капиталних дела, ипак обухватала знатно краћи временски период. Изазов је, сасвим извесно, био направити садржински богату и велику изложбу, која за посетиоца ни у једном тренутку неће постати заморна. Колико за истраживача недостатак извора може представљати препреку,

20 Мрда, Д. Породице и појединци у *Култура Срба у Сарајеву 1468–1941*, приредили Рељић, Ј. Перишић, М. (2025), Београд, Источно Сарајево: Државни архив Србије, Архив Босне и Херцеговине стр. 467.

21 Билинац, Р. Стара српска гробља на Царини, Кошеву и Барамау *Култура Срба у Сарајеву 1468–1941*, приредили Рељић, Ј. и Перишић, М. (2025), Београд, Источно Сарајево: Државни архив Србије, Архив Босне и Херцеговине, стр. 477.

толико и обиље материјала може направити проблем. Одабиром кључних извора и праћењем хронолошког оквира, аутори и приређивачи направили су јасно, свеобухватно, а истовремено концизно дело, које истодобно могу користити истраживачи из разних научних области, али и сваки заинтересовани ентузијаст.

Изложба и каталог „Култура Срба у Сарајеву 1468–1941” сами по себи представљају смели истраживачки подухват, који на једном месту интегрише толико различитих векова, различитих утицаја, различитих тема, различитих околности, а који, великим знањем и пажњом оних који су на њему предано радили ни у једном тренутку не подлеже анахронизмима.

Значај изложбе и каталога нарочито, већ је видљив, иако ће се у свом пуном обиму показати тек у времену које следи. Изложба и каталог исцрпан су приказ како се начин живота Срба у Сарајеву мењао кроз векове, али како је, такође, уз све изазове, непрекидно опстајао. Све оно што се може видети на изложби и у каталогу „Култура Срба у Сарајеву 1468–1941” јесте неоспорив доказ трајања једног народа на једном простору, а сама изложба и каталог вечни су споменик памћења.

ЛИТЕРАТУРА:

- Култура Срба у Сарајеву 1468–1941*, приредили Рељић, Ј, Перишић, М. 2025, Београд, Источно Сарајево: Државни архив Србије, Архив Босне и Херцеговине.
- Исаиловић, Б, Митровић, М, Шкодрић, Љ. (2019) *Архив Србије 1898–2018. Историја институције*, Београд, Државни архив Србије.
- Архив Србије поводом 120 година од оснивања*, приредили Перишић, М. и Шкодрић, Љ. 2018, Београд, Архив Србије.
- Закон о архивској грађи и архивској делатности („Службени гласник РС“, бр. 6/2020).

Anja Vulić

State Archives of Serbia

CULTURE OF THE SARAJEVO SERBS (1468–1941)

Abstract: The article presents a historical, cultural and social framework for an exhibition and a catalogue that were recently designed in a joint effort by the State Archives of Serbia and the Archives of Bosnia and Herzegovina. This exhibition and a catalogue, titled Culture of the Sarajevo Serbs (1468–1941) were based on the results of a long multidisciplinary research of the Serbian culture in Sarajevo, B&H. It covers its development over the centuries in an ever changing political, economic and social landscape of a town that will become both an administrative and a cultural heart of various provinces or states that occupied the territory of modern Bosnia and

Herzegovina. Through the turmoil of centuries long history of Sarajevo, the Serbian ethnic group represented either a majority or the most numerous minority within the city, and subsequently, its culture played an integral role in a melting pot of diverse customs, dialects, rituals and artistic styles that took unprecedented scales in comparison to many other parts of the Western Balkans. The aforementioned exhibition aimed to present a historical evolution of numerous aspects of the Serbian culture in Sarajevo, while bringing their long-term process of development in the context of the changing political and economic position of the Serbian ethnic group within the city and the surrounding regions. Lastly, this catalogue and exhibition serve as a reminder of numerous “lost worlds that once were”, over the course of a long, turbulent and rather captivating history, and it tells a somewhat forgotten story of a constant change and interaction that followed the long historical and social life of one of the oldest and the most culturally diverse capitals in Europe.

Key words: *State Archives of Serbia, Archives of Bosnia and Herzegovina, exhibition, catalogue, culture, Serbs, Sarajevo*